

PEP COLL

La llarga migdiada de Déu

L'odissea d'uns adolescents per fugir
de la barbàrie nazi a través dels Pirineus

labutxaca

Pep Coll

La llarga migdiada de Déu

Proa
Barcelona

© Pep Coll, 2023
Autor representat per Silvia Bastos, S.L. Agencia literaria

La primera edició en català d'aquesta obra
es va publicar a Proa l'any 2023

Primera edició en aquest segell: gener del 2024

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Grup62
DIPÒSIT LEGAL: B. 20.122-2023
ISBN: 978-84-19107-99-2

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

1. Llibre de Samuel Silverstein I 11
2. Maurice Delafont 25
3. Enric Clotet 37
4. Llibre de Samuel Silverstein II 51
5. Rachel, Helmut 68
6. Enric Clotet 79
7. Daniel 90
8. Llibre de Samuel Silverstein III 101
9. Enric Clotet 118
10. Helmut 128
11. Levy 137
12. Llibre de Samuel Silverstein IV 148
13. Philippe 165
14. Daniel 176
15. Rachel 187
16. Llibre de Samuel Silverstein V 196
17. Thomas Heider 212
18. Helmut, Rachel 226
19. Philippe, Enric Clotet 237
20. Llibre de Samuel Silverstein VI 251
21. Daniel 272
22. Enric Clotet, Helmut 282

23. Thomas Heider 295
24. Llibre de Samuel Silverstein VII 308
25. Philippe, Rachel 327
26. Helmut, Levy 338
27. Daniel 349
28. Llibre de Samuel Silverstein VIII 361
29. Maurice Delafont 377
30. Helmut, Levy, Rachel 390
31. Philippe 404
32. Llibre de Samuel Silverstein IX 416
33. Daniel 430
34. Thomas Heider 443
35. Daniel 456
36. Llibre de Samuel Silverstein X 475
37. Rachel i Carmen 488
38. Thomas Heider 506
39. Helmut 521
40. Llibre de Samuel Silverstein XI 531
41. Thomas Heider 543
42. Daniel 558
43. Enric Clotet 568
44. Llibre de Samuel Silverstein XII 580

Epíleg 619

Fonts històriques i agraïments 629

LLIBRE DE SAMUEL SILVERSTEIN I

El setè any del mandat d'Adolf Hitler, canceller dels alemanys, va esclatar damunt d'Europa la tempesta que el mateix governant havia anat congriant d'ençà de la presa de poder per votació popular. La primavera de l'any següent el seu exèrcit colossal inicià una guerra llampec que en pocs dies envaí Holanda, Bèlgica i Luxemburg. Tot seguit va irrompre amb fúria contra França per la regió boscosa de les Ardenes, lluny de la línia Maginot on l'esperava l'exèrcit francès. La ciutat de Lilla, capital del departament del Nord, fou una de les primeres que va rebre l'envestida dels alemanys

En aquells temps hi havia en aquesta ciutat un hebreu íntegre i honrat entre els seus contemporanis anomenat Samuel Silverstein, fill de Simon. Era propietari d'una petita empresa de paqueteria que disposava de magatzem, dos operaris i una camioneta de transport. L'home vivia amb una filla de disset anys que l'adorava i amb els pares ancians, dels quals tenia cura. La seva esposa havia mort tretze anys enrere en els tràngols de part d'un segon fill. Malgrat la tragèdia de perdre en un sol dia la seva estimada Abigaïl i el fill que portava al ventre, el viudo va continuar caminant per camins de

justícia, mostrant-se caritatiu envers els seus, temorós de Jahvè i apartat del mal. Era coneixedor dels llibres sagrats i molt especialment dels sis-cents tretze preceptes de la Torà, el mateix nombre que els grans de la magrana, i procurava complir tots aquells que l'afectaven com a servidor del Déu d'Israel, cap de família, empresari i ciutadà francès.

A primera hora del matí del dilluns 27 de maig de 1940, el transportista Silverstein va carregar al camió mitja dotzena de paquets amb la intenció de lliurar-los al seu destinatari, un comerciant de roba de Douai. La mercaderia li havia arribat al magatzem divendres a la tarda, el pitjor moment per a un transportista hebreu que vulgui complir amb els seus clients, que en la seva majoria són seguidors de la creu. L'endemà és el sàbat, el dia que Jahvè va descansar després de la construcció del món, i el precepte diví no només els obliga a santificar el dia, sinó que prohibeix explícitament de viatjar més lluny de la població de residència. Com si no hi hagués prou traves, el sàbat va seguit del diumenge i encara que bona part dels ciutadans francesos no santifiquen gaire la festa setmanal, l'activitat comercial es paralitza. Així, doncs, el transportista va pensar que el botiguer voldria disposar del gènere dilluns al matí quan obrís l'establiment. I a pesar dels rumors que les tropes alemanyes eren a les portes de Lilla i dels advertiments del pare ancià, que mirava de fer-li entendre que havien de fugir dels botxins de l'esvàstica abans que fos massa tard, engegà el motor del Ford i enfilà cap a Douai, una població situada a quaranta quilòmetres al sud de Lilla. Un cop lliurada la mercaderia al botiguer,

feu mitja volta cap a casa sense entretenir-se. En l'entretant la carretera s'havia omplert de vehicles, carros i viants belgues i francesos que fugien a la desbandada de l'exèrcit alemany i l'obligaven a fer contínues aturades i avançar a pas de bou.

A primera hora de la tarda, quan finalment rodava pels ravals de Lilla, un seguit d'explosions i columnes de fum s'aixecaven aquí i allà de la ciutat. No era un bombardeig alemany, com ell suposava, sinó una alarma encara pitjor. Les tropes franceses i les forces expedicionàries britàniques, incapaces d'aturar l'envestida furiosa dels alemanys, havien fugit cap als ports de Dunkerque amb l'esperança d'embarcar cap a Anglaterra. I abans d'abandonar la ciutat, havien calat foc a la central de telèfons i fet volar pels aires altres edificis i llocs estratègics per a l'enemic.

Els pares ancians i la filla l'esperaven al pati del costat de casa, rosegats pels nervis, envoltats de maletes i embalatges que havien empaquetat al llarg del matí. Els mossos del magatzem i el comptable, que en feia d'hores que havien tocat el dos! Malgrat les presses de fugir, un cop carregat l'equipatge a la caixa del camió, tots quatre van recollir-se un moment per resar plegats la pregària del viatger. Aquella que diu: «Us demanem Senyor nostre i Déu dels nostres pares, que ens dirigiu els passos i ens guieu per tal d'arribar sans i estalvis al nostre destí. Salveu-nos de l'enemic que ens estalona, del bandoler que ens assetja, de les bèsties salvatges i de tota mena de calamitats que pel camí en puguin caure al damunt. Beneït sigueu, Déu d'Israel, vós que escolteu la nostra pregària».

Els Silverstein van abandonar la seva ciutat ignorant quin era el destí de l'escapada. Compartien la incertesa amb bona part de les famílies que avançaven al seu costat ocupant tot l'ample de la carretera, a peu o amb bicicleta, a lloms d'una bèstia o damunt de carros i de vehicles motoritzats. Fugir cap al sud era l'únic objectiu que tenien clar. Van fer nit a la carretera i l'endemà al matí van desviar-se a l'esquerra per prendre la direcció de Reims. En una població petita no gaire lluny de la històrica Ciutat dels Reis, hi vivia una germana de la difunta esposa, que s'havia casat amb un gendarme. Tal com Samuel i els seus pares ancians més o menys temien, la cunyada els va rebre amb una fredor que no dissimulava. I el marit gendarme va tenir la barra de retreure'ls que si els bons francesos fugien com les rates, poc els podria aturar ningú, els caps quadrats. L'ancià Silverstein va etzibar-li:

—Sembla que oblides com ens tracten els nazis, als jueus. Pitjor que a les bèsties!

El policia va voler excusar-se:

—No ho deia per vosaltres.

Un «vosaltres» que volia deixar ben clar que ells eren a l'altra banda, la dels francesos de soca-rel. Com si el fet que la germana hagués adoptat el cognom del marit, hagués esborrat qualsevol rastre de sang hebrea. L'ancià Silverstein va raonar en el seu interior: «Per a ells nosaltres només som uns convidats. I els convidats són com el peix, que al cap de tres dies fa pudor».

Així, doncs, l'endemà passat van reprendre l'èxode en direcció a París. Segons els havia assegurat el parent policia, l'exèrcit francès es concentraria a la regió de

l'Illa de França per evitar que la capital caigués en mans de l'enemic. No van trigar gaire a comprovar que no estava ben informat. O tal volta els havia aconsellat de mala fe. Els parisencs fugien de la ciutat a corrua feta, talment se n'hagués apoderat la pesta. Molt abans d'arribar-hi, van trencar per una carretera comarcal que es desviava en direcció sud i travessava pobles cada cop més petits, habitats per pagesos que ensofraven la vinya, segaven l'herba o pasturaven les vaques com si res de dolent hagués d'ocórrer.

Dos dies després, una pista de terra polsosa i foradada de sots va abocar-los a la carretera nacional d'Orleans, on es van fondre dins la rubinada multicolor de persones, animals de companyia i bestiar, de bicicletes, vehicles de motor, carros i artefactes rodats de tota mena. Hi havia famílies que anaven a peu arrossegant maletes i farcells, gossos i criatures. Havien sortit de casa amb la idea d'agafar el tren i havien trobat l'estació embussada per un formiguer de viatgers que esperaven debades obtenir bitllet. Els escassos trens que encara podien circular per vies no bombardejades per l'aviació alemanya es reservaven a l'exèrcit. Arrapat al volant del Ford, Samuel s'obria pas a cops de botzina per avançar-los i anar fent via. Per damunt de la tristor i la ràbia d'haver d'abandonar la casa, la ciutat i el negoci, els Silverstein podien sentir-se afortunats dins de la desbandada miserable de fugitius. A banda d'allunyar-se més de pressa de l'enemic que els estalonava, s'emportaven roba, diners i provisions suficients per sobreviure uns quants mesos. Pare i fill seien a la cabina, mentre les dones viatjaven còmodament ajaçades damunt dels far-

cells i màrfegues de la caixa equipada amb un tendal que els protegia de la pols, del sol rabiosament jove de primers de juny, de les mirades i els precs dels vianants que els imploraven un lloc a la caixa, almenys per a la criatura que portaven a coll. No els calia patir tampoc per si a la propera població trobarien una habitació on passar la nit, atès que la caixa era un llit prou ample on s'encaïen tots quatre.

El maldecap més gros del xofer era la benzina, cada dia més cara i més escassa. En tot Orleans no en quedava una gota ni per mal de morir. Aquell èxode imprevist i de dimensions bíbliques procedent de París, del nord de França i de més amunt del mapa ho havia arrasat tot. A la sortida de la ciutat, una patrulla de militars que repartien ranxo a l'ombra d'uns plataners van indicar-li una població propera de la vall del Loira, separada de la carretera principal, on hi havia possibilitats de trobar benzina. Abans d'arribar a la desviació esperada, el motor del Ford va dir prou. Samuel saltà a la cuneta amb dues garrafes buides a les mans i s'allunyà camps a través per fer més via.

Feia cosa de mitja hora que esbufegava amarat de suor per una carretera estreta i solitària, quan va sentir a la seva esquena un soroll estrepitos. De la banda d'Orleans havia aparegut una esquadrilla d'avions alemanys que enfilava un vol rasant i amenaçador damunt la carretera nacional. Tot d'una començaven a disparar contra els fugitius. Tanmateix, el bombardeig va ser vist i no vist. De seguida la formació de Stukes va tòrcer en direcció llevant i poc després es fonia dins del cel net i primaveral, deixant al seu darrere un panorama caòtic

de crits i gemecs, fumeres i corredisses. Samuel va girar cua cap als seus, turmentat per un pressentiment que s'anava confirmant a mesura que s'hi acostava, atès que el tram de carretera bombardejat era ple de camions i cotxes que fumejaven. Els avions només buscaven els vehicles, va comprendre llavors. Sortosament el seu Ford no es veia entre les fumeres. Fins que es va fixar en una cabina de color crema estampada contra la soca d'un pollancre a deu o dotze metres de la carretera: era el cap de la seva camioneta, abonyegada i amb les portes esbatanades. L'explosió l'havia projectat al camp després d'arrencar-la de la carcassa de la caixa.

El vell Silverstein no era dintre de la cabina, ni pels camps de l'entorn. A l'indret de la carretera on Samuel suposava que hi havia d'haver la caixa coberta amb el tendal, la bomba havia obert un sot a l'asfalt, envoltat d'embalums que cremaven. A l'altra banda del que havia estat la carretera, s'hi veia l'esquelet del remolc. El fum desprenia una restiput espessa i irrespirable, barreja de quitrà, de benzina i de restes animals que obligava els fugitius a fer marrada pels camps per evitar la carnisseria. Tan sols alguns s'atansaven a Samuel, s'interessaven per la seva dissort, s'oferien per al que calgués. Ell, com si no els veiés. Corria com un esperitat d'una fumera a l'altra cridant el nom dels familiars desapareguts, furgant amb un tros de ferralla les deixalles que cremaven. No es va adonar tampoc de la presència d'un vehicle militar que havia acudit diligent amb la missió de netejar la carretera. Quan el suboficial se li va acostar, ell va increpar-lo de mala manera:

—Ara és hora de venir! On éreu quan han passat els avions? Covards, més que covards! Repartir ranxo als ciutadans que hauríeu de protegir i escombrar la runa de les destrosses. Això és l'únic que sabeu fer!

El militar, un brigada vell amb bigoti de forrellat i cara de males puces, es retirà com si no l'hagués sentit, es girà cap als soldats i els escridassà per la lentitud amb què feinejaven. En canvi, els gendarmes que venien a cavall per l'altre cantó de la carretera, no se'ls va poder treure de sobre tan fàcilment. Van descavalcar i mentre un d'ells s'encarregava de les cavalleries, l'altre va abordar-lo empunyant el llapis i un petit quadern. Volia saber la marca i matrícula del camió sinistrat, quantes persones hi viatjaven, el seu nom, edat i lloc de procedència. Ell va respondre-les una per una, després va dir:

—Vull posar una denúncia. Han assassinat tres persones innocents.

El gendarme va arrufar les celles:

—No en traurà re, senyor. Això és la guerra.

Samuel va respondre amb un precepte del Deuteronomi:

—També a la guerra s'ha de procedir d'acord amb la llei.

—En les guerres d'abans potser sí —va concedir el gendarme—. La guerra de Hitler s'ho ha carregat tot. Les lleis, els drets més elementals de les persones. Lamento la seva desgràcia, senyor Silverstein. L'ajudarem a trobar els seus familiars.

Havien acudit més soldats equipats amb ferraments per obrir la via al trànsit. Colgaven els clots de les bom-

bes, apartaven la ferralla cap a la cuneta, furgaven les deixalles amb pales i rasclets a la recerca de restes humanes. Ell va allunyar-se fins a un floc d'arbres que plantaven més enllà de la cabina del camió amb l'esperança de localitzar-hi son pare, desorientat o potser ferit. Volia creure que si en el moment de l'explosió el vell no s'havia mogut de la cabina, si no se n'havia anat a la caixa amb les dones, potser s'havia salvat. Ara bé, sota els pollancres i altres arbres de ribera només hi va trobar matolls amb deixalles i excrements dels fugitius. De tornada a la carretera, el gendarme que l'havia interrogat va conduir-lo davant del llençol on havien anat posant les restes humanes que havien separat de les cendres. Entre el munt d'ossos i carnuossos socarrimats va distingir la mà amb l'anell de la seva filla Ruth, després va aclucar els ulls negant-se a veure res més. I quan el policia li demanà si podia identificar els tres familiars desapareguts, va respondre que sí, que hi eren tots tres, el pare, la mare i la filla, i que el deixessin en pau i fotessin el camp d'una vegada. Poc després, quan el gendarme l'informà que els enterrarien al cementiri del poble veí, els saltà com una llagosta:

—Ni pensar-ho! Són els meus morts i els enterraré on jo vulgui.

—Això no és pas possible, senyor. La llei diu que els cadàvers...

Ell deixà anar un crit que feu aixecar el cap de la feina als soldats que escombraven la carretera:

—No em vingui amb lleis, ara! Que no m'ha dit abans que en aquesta guerra no hi ha lleis! Deixin en pau els meus morts! Els meus familiars que vostès no han sabut protegir de vius!

El gendarme consultà la situació amb el company que més enllà fermava els cavalls pel morraller, neguitós d'acudir a un altre sinistre més urgent on se'ls reclamava:

—Què fem amb aquest pobre home? Vols dir que hem de fer tants tràmits i papers per un grapat d'ossos?

L'altre va respondre:

—Que se'ls quedi, i no hi perdem més el temps! Amb la condició que els enterri ara mateix vora la carretera.

Poc després el brigada dels escombriaires ordenava a un parell de soldats que agafessin una pala i una aixada i acompanyessin el senyor del camió cremat fins a una elevació dels terreny que s'albirava a tret de pedra de la carretera. No van haver de cavar gaire fondo per encabir-hi el farcell que no era més gros que el cadàver d'una criatura. En el moment de ficar-los al clot, Samuel va iniciar la pregària del qaddix:

—Exaltat i santificat sigui el gran nom del Senyor...
—En aquest punt emmudí, conscient que l'oració fúnebre en un enterrament mutilat com aquell no només era inútil, sinó una burla als seus estimats difunts.

Un cop colgada la tomba, engegà els soldats a fer la guerra de debò, es va treure la camisa amb una revolada i es va ajeure damunt la frescor de la terra remoguda. El cap li bullia, la sang li batejava als polsos com si d'un moment a l'altre li hagués d'esclatar. Enmig dels tràfecs de la desgràcia, havia perdut la gorra, i la seva testa, calba com un voltor, havia entomat tot el sol de la jornada. Quan es va haver post el sol va caure adormit. La insolació de cavall que havia enxampat, el cansament i la quietud del lloc van poder més que el dolor pels seus

morts i la indignació contra el món i contra els fills d'Adam amb uniforme que l'habiten.

La febre que l'arborava va arrencar-lo d'una primera dormida infestada de malsons. S'incorporà de mig cos i aixecà els ulls al cel: milers d'estels hi titil·laven, lluny d'una lluna prima i desvalguda enfonsada cap a l'horitzó. Aleshores, amb la mateixa veu irada i a la vegada dolguda amb què s'havia adreçat a militars i policies, Samuel Silverstein, fill de Simon, va increpar les estrelles:

—I tu, Déu d'Israel, Déu dels nostres pares, per què no els has aturat, els avions assassins? Altíssim com ets, des d'allà dalt, els has pogut atalaiar primer que ningú. La meva família, totes les generacions de Silverstein t'hem estat fidels al llarg dels segles. Dilluns passat et vam demanar protecció abans de posar-nos en camí. Crido i no em respons. Estic convençut que em sents. On eres, tu, quan els alemanys han llançat les bombes?

Va guardar silenci i badà les orelles per si de cas podia sentir una resposta semblant a la que Déu adreçà a Job. Aquella que fa: «I tu, mortal desgraciat, on eres quan jo fundava la Terra?». Però l'home no va sentir altra cosa que la remor llunyana del riu i aquella fressa incerta de les nits d'estiu que hom no sap si ve dels insectes amagats als matolls o si cau dels estels com una pluja fina. Es posà dret i continuà increpant el cel amb una veu cada cop més forta, decidida i contundent:

—Tal volta els teus ulls són massa purs per veure la meva desgràcia? Doncs, ara el cridaré, el teu nom, Elohim. I d'altres noms que ens has prohibit als humans de pronunciar. Vejam si així reacciones d'una vegada. Adonai Sabaot! Escolta bé què et dic! Els Stukes de la

Luftwaffe són més ràpids que el carro d'Elies! Més poderosos que tots els teus exèrcits de pa sucat amb oli! Calles com un mort? També callaves fa tretze anys quan vas deixar morir l'estimada Abigaïl i el fill que duia a les entranyes. Era el nen que havia de donar continuïtat a la soca Silverstein. Amb un sol tret vas matar dos ocells. Em vas prendre el meu amor i el plançó de la família. Avui amb la bomba t'has superat a tu mateix. No només n'has matat tres, sinó que has destrossat els seus cossos per impedir que ressuscitin. Tens bona punteria, Jahvè Sabaot! Et felicito. Doncs ara, mata'm a mi també i t'acabaràs de cobrir de glòria. Mata'm a mi també, Adonai dels trons! Només m'has deixat viu perquè patís. Mata'm a mi també! —repetia Samuel Silverstein amb els braços estirats al cel i els peus damunt dels seus difunts morts per sempre. S'escargamellà llançant impropis al cel tota la nit fins que se li va gastar la veu. Aleshores va caure rendit. Ajagut de bocaterrosa damunt la terra estovada de la tomba s'adormí del tot, lliure de malsons i de neguits.

Somiava que Jahvè li feia crits des d'un núvol de tempesta, fins que obrí els ulls i sentí el bram d'un ase per damunt de la remor de vianants. La carretera general també s'havia despertat. Deambulà pels entorns del promontori a la recerca de tres pedres, que anà col·locant damunt la tomba una al costat de l'altra. Tot seguit va refregar-se la calba amb un grapat d'herbes molles per la rosada i va encaminar-se cap a la carretera, ben dret i sense mirar enrere, amb la idea vaga de fondre's dins la riuada de miserables i fugir ben lluny de l'indret maleït de tragèdia.

No va poder evitar de veure altre cop la cabina del seu Ford, que continuava vora la cuneta. Amb el cap més fred va pensar: «Si no estiguéssim en guerra, ara podria acudir a l'asseguradora». Tenia contractada una pòlissa amb una casa de Brussel·les que cobria tota mena de sinistres. Tanmateix, què podia reclamar avui amb una Bèlgica ocupada pels alemanys? La guerra total de Hitler havia deixat sense efecte els pactes escrits. Mentre s'hi acostava va reparar que els saquejadors n'havien tancat les portes i se n'havien emportat una de les rodes, la del cantó del xofer. En veure que es movia algú dins de la cabina, collí una pedra de terra i la feu espetegar contra la carrosseria. De dins en va sortir un xiquet de nou o deu anys, la pell torrada i un trau obert al llavi superior que li desfigurava el rostre. El nen xafallejava amb veu cavernosa i els ulls espantats:

—Senyor, senyor. Els lladres us van prendre la roda. Jo els vaig fer marxar. M'he quedat tota la nit fent guàrdia. Us ho juro, senyor. M'he quedat fent guàrdia!

Ell va pensar: «Ja pots comptar el tresor que m'has guardat!». Fins que va veure el maletí negre que el petit guardià treia de la cabina; aleshores li feu un salt el cor. Com la fosca nuvolada d'estiu oculta una estona la visió del sol, així el desesper de la desgràcia, entelat amb l'enrabiada amb les autoritats de França i amb el Déu d'Israel, li havien ocultat el record de la maleteta amb els diners i les joies familiars que el matí de la fugida son pare havia amagat furtivament dins la caixa d'eines de sota el seient. El vell Silverstein sempre havia estat un home malfiat i previsor. D'uns mesos ençà, a la vista de la gravetat dels esdeveniments a Alemanya, especial-

ment alarmant per al jueus, l'home havia anat retirant diners del banc, una part dels quals havia invertit en l'adquisició d'or i de diamants. Mentre Samuel inspeccionava el maletí, el noiet continuava barbotejant amb veu ronca:

—No he robat res, senyor. Us ho juro...

Efectivament, a primer cop d'ull no semblava pas que ningú hagués ficat la mà a la caixa. Una vegada hagué comprovat que per damunt d'un tou de bitllets grossos hi jeien el rellotge d'or del pare, el collar de perles de la mare, l'agulla de brillants de l'esposa i tot de capsetes i estoigs, tancà de nou el maletí i aixecant la mirada al petit guardià va demanar-li, a ell i a si mateix:

—Qui ets, estranya criatura? Un àngel del cel enviat per Déu? O bé un dimoni eixit de la tenebra?

El nen va respondre:

—Tinc gana, senyor. Molta gana.